

Intervju / 1.22

Doc. dr. Mojca Ravnik

IZ HIŠE V SVET: ŽIVLJENJE SUHOROBARSKIH IN ZDOMARSKIH DRUŽIN V RIBNIŠKI DOLINI V 20. STOLETJU

Razstava v Muzeju Miklova hiša v Ribnici

V Muzeju Miklova hiša so junija 2006 odprli razstavo »Iz hiše v svet: Življenje suhorobarskih in zdomarskih družin v Ribniški dolini v 20. stoletju«. Pripravili sta jo kustodinja Polona Rigler Grm in samostojna raziskovalka dr. Irena Rožman.

Razstava je zelo zanimiva že zato, ker družbena kultura ni pogost predmet muzejskih razstav. Poleg tega je tudi sodelovanje med muzejem in zunanjo raziskovalko vredno pozornosti, morda tudi posnemanja. Etnologinji smo zato zaprosili za odgovore na nekaj vprašanj v zvezi z njunim delom in načrti. *V ribniškem muzeju je bilo na etnološkem področju od ustanovitve leta 1958 največ pozornosti posvečeno suhorobarstvu kot značilni gospodarski dejavnosti, ki je dala tako izrazite poteze načinu življenja prebivalcev Ribniške doline. Kakšno mesto ima razstava »Iz hiše v svet« v sedanjih in prihodnjih muzejskih postavitvah v ribniškem muzeju?*

Polona: Razstava je občasna, njena podlaga je raziskava življenja suhorobarskih in zdomarskih družin v Ribniški dolini v 20. stoletju. Predstavlja družbeno kulturo in bo del celotne postavitve razstave o ribniški suhi robi. Sedaj je na ogled stalna razstava ribniške suhe robe, predvsem materialne kulture.

Vaš namen je bil torej prikazati družbeno kulturo v zvezi s to gospodarsko dejavnostjo, kar pa je gotovo obsežna tematika, saj zajema vse od družine, sorodstva in sosedstva do delovnih odnosov, stikov z drugimi skupinami prebivalcev doma in v krajih, ki so jih obiskovali zaradi prodaje itd. Vendar ste na razstavi izpostavili družino. Zakaj?

Polona: Želeli smo izpostaviti nosilca te dediščine, to je prav gotovo družina oziroma posameznik v njej. Vendar se družine ne da ločiti od širše skupnosti in je tudi na razstavi nismo nasilno omejevali. Želeli smo se približati liku Ribničana, ki ne sloni na lastnostih posameznika, ampak je odsev gospodarske dejavnosti širše skupnosti.

Irena: Ravnateljica muzeja Vesna Horžen in kustodinja Polona Rigler Grm sta ugotovili, da jim v muzeju primanjkuje podatkov zlasti o družbenem življenju suhorobarjev in krošnjarjev. Odlično so dokumentirani izdelava, izdelki in prostorska razprostranjenost suhe robe, krošnjarstvo, pa tudi ljudska pesem in pripovedništvo.

Etnoloških del o družbeni kulturi je na sploh malo. Za ribniško območje je deloma to vrzel zapolnilo raziskovalno delo etnologinje dr. Polone Šega, ki je v člankih, razpravah in doktorski nalogi z naslovom »Način življenja krošnjarjev iz Ribniške doline v 19. in 20. stoletju« (Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF, 1999) osvetlila način življenja ribniških kostanjarjev in krošnjarjev oziroma zdomarjev. Na voljo so tudi diplomska dela in raziskovalne naloge, na primer o izseljevanju v Ameriko, gospodarstvu v Ribniški dolini in nedavno tega objavljene življenjske zgodbe avtorice Majde

Slabe, *Življenjske pripovedi iz Ribniške doline* (Ribnica 2003) idr. Vendar smo na razstavi želeli prikazati vsakdanje življenje družin suhorobarjev in zdomarjev, ki je še vedno manj znano, in sicer skozi optiko družinskega gospodarstva, kar je suhorobarstvo in zdomarstvo navsezadnje tudi bilo. Zato smo v raziskavo vključevali kot informatorje ne samo posamezne izdelovalce oziroma prodajalce suhe robe, ampak tudi njihove družinske člane. V prvi fazi raziskave so bile to predvsem njihove žene.

Janez Lovšin starejši in mlajši iz Otavic pri Ribnici, krošnjarja v Peimkirchnu (okolica Dunaja). Svojo potujočo trgovino sta prevažala s kulo. Okoli 1920. Fototeka Muzeja Miklova hiša

Kako je prišlo do vašega sodelovanja? Je bil cilj sodelovanja le razstava ali se bo še nadaljevalo?

Polona: Ko sem se pred sedmi leti zaposlila v Muzeju Miklova hiša, sem kmalu spoznala, da bo treba več pozornosti posvetiti družbeni kulturi suhorobarjev in zdomarjev, saj so bile dotedanje raziskave povezane predvsem z materialno kulturo. Irena je podala osnutek projekta, na tej podlagi smo zasnovali cilje sodelovanja pri raziskavi, razstavi in publikaciji.

Kako je potekala raziskava, kakšno gradivo je bil pridobljeno, kje bo to gradivo hranjeno?

Irena: Na ribniški teren sem odšla oktobra 2005. Tam sem živela osem mesecev. Pri delu sta mi pomagali tudi izredni študentki etnologije, Vasja Pavlin, domačinka, in Sandra Jazbec, ki sta s tem opravili terensko prakso. Na terenu sem intervjuvala domačine in snemala pogovore, pridobila fotografsko gradivo, s Polono pa sva zbrali tudi precej predmetov in dokumentov, kot so ženitovanjsko pismo, dovoljenje za krošnjarjenje, posestne liste, ženitovanjska, otroška in delovna oblačila, poljedelsko orodje, spominske predmete, ki so jih zdomarji prinašali domov idr.

Polona: Raziskava je potekala terensko, najprej pri domačinih, ki sem jih že poznala. Naš cilj je bil zbrati gradivo iz različnih vasi ribniške občine. Pozneje si je Irena informatorje izbirala še po lastnem ključu. Po končani raziskavi, ki se bo nadaljevala še v letu 2007, bodo fotografije, arhivski dokumenti in transkripcije shranjeni v muzeju, prav tako zvočni zapisi, ki so dober vir za preučevanje narečja in pripravo muzejskih pedagoških učnih ur.

Poroka Marije Korošec in Alojza Kosa iz Gorenje vasi pri Ribnici. Nekdaj je poroka pomenila nadaljevanje rodu, možnost preživetja, zavetje, obstoj. V Ribniški dolini so se ženske v prvi polovici poročale v črni obleki, kar je bila posebnost območja. Fototeka Muzeja Miklova hiša

Katera so glavna spoznanja raziskave?

Irena: Povezana so z različnimi vidiki družinske ekonomije, z gospodarjenjem, kot so se izrazili domačini. Suhorobarstvo in zdomarstvo sta bili predvsem dopolnilni gospodarski dejavnosti, temelj družinske ekonomije pa je bilo kmetijstvo, zlasti živinoreja in gozdarstvo. V kmetijstvo, torej tudi v nakup zemlje, so vlagali ves dohodek od suhe robe in zdomarstva, s čimer so si nekatere družine znatno dvignile življenjsko raven. To še posebej velja za uspešne zdomarje, kar odseva tudi v njihovi bivanjski kulturi, ki je bila v primerjavi z bivanjsko kulturo suhorobarjev praviloma na višji ravni. V primerjavi

z življenjsko ravno Dolenjcev pod Gorjanci, kjer sem največ raziskovala, ugotavljam, da je bilo življenje ribniških ljudi ravno zaradi suhe robe in zdomarstva bistveno kvalitetnejše. To kaže, kako pomembni sta bili ti gospodarski dejavnosti. S tega vidika bi bilo bolj natančno, da bi v prihodnje o ribniškem vaškem gospodarstvu govorili kot o mešanem gospodarstvu, saj je bilo čistih suhorobarjev, zdomarjev ali kmetov le peščica. Donosnost vseh dejavnosti, med katere uvrščam tudi izseljevanje, je bila odvisna od gospodarskih tokov na državni in krajevni ravni in vsakokratnih družbenih, političnih, tudi ideoloških razmer. Na primer po 2. svetovni vojni, ko so se tudi v Ribniški dolini začeli ustanovljati tovarniški obrati, so se družine manj intenzivno ukvarjale z izdelavo suhe robe in zdomarstvom, pač pa so se intenzivno zaposlovali in vlagali v kmetijstvo, živinorejo. To zlasti velja za sedemdeseta leta 20. stoletja, ki jih imajo na gospodarskem področju tudi domačini za zlato obdobje socializma. Z osamosvojitvijo pa je veliko delavcev – kmetov izgubilo zaposlitev, nazadovati je začelo tudi kmetijstvo. Zato so se nekatere družine vrnile k tradicionalnemu delu – suhi robi in zdomarstvu, ki jim danes zagotavljata preživetje. Omenila bi samo še eno posebnost, in sicer, da so v Ribniški dolini, na območju zdomarskih vasi, tipična moška dela zaradi odsotnosti moških opravljale ženske.

Naj dodam še zelo zanimivo spoznanje, ki se tiče regionalne identitete. Prebivalci Ribniške doline se namreč nimajo za Dolenjce. To so zelo lepo izrazili z odgovorom na moje vprašanje, kje so kupovali vino. »Ja, na Dolenjskem!« »Kaj vi niste Dolenjci?« sem jih vprašala. »Ne, to pa ne, mi smo Ribenčani!«

Slavka Šega na bratovem motorju, ki mu ga je prinesel oče iz Nemčije. Ravni Dol 1965. Fototeka Muzeja Miklova hiša

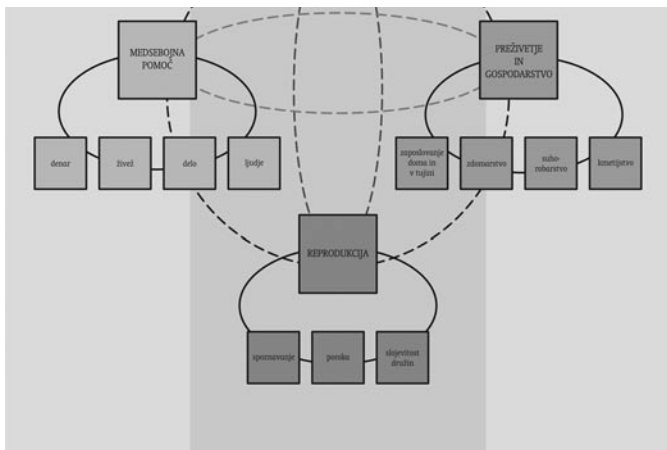
Kakšne izkušnje sta pridobili v zvezi z muzejsko predstavitvijo družbene kulture?

Polona: Predvsem domačini so razstavo sprejeli zelo čustveno pozitivno, odprto, saj se z njo lahko poistovetijo otrok, odrasel in starejši.

Irena: Zame je bila to predvsem nova izkušnja, ki mi je na začetku povzročala precej skrbi. Slikovno gradivo in predmeti so zelo pomembni, zlasti ko hočemo rezultate raziskave približati čim širšemu krogu ljudi. A osebno so mi bližje beseda, zvok in neposreden stik s sogovornikom, ker se največ ukvarjam z raziskovanjem medčloveških odnosov, za katere, predvsem za preteklost, nimamo na voljo slikovnega gradiva. Zato sem se spraševala, kako medčloveške odnose, o katerih so mi pripovedovali domačini, spremeniti v razstavni jezik, ne da bi pri tem okrnili njihovo vsebino in verodostojnost. Zastavila sem si cilj, da bi na razstavi obiskovalci čimbolj neposredno začutili utrip vsakdanjega življenja ribniških ljudi. Zato smo se odločili, da jo opremimo s podnapisi v narečju; gre pravzaprav za izseke iz intervjujev. O vsem tem sva se s Polono veliko pogovarjali in skupaj z oblikovalko razstave Matejo Goršič iskali rešitve.

Kako bi za nekoga, ki si razstave ni ogledal, opisali koncept postavitve?

Polona: Razstava obsega štiri panoje v obliki hiške na sredini prostora in pet stranskih stenskih panojev. S fotografijami in z dokumenti so predstavljena poglavja »Družina«, »Spoznavanje in poroka, socialna slojevitost in status družine«, »Preživetje in gospodarstvo družine« in »Medsebojna pomoč«.

Grafična predstavitev vsebine razstave. Računalniška obdelava Mateja Goršič, 2006

Irena: Gre za osvetlitev ne samo gospodarskih načinov, kot so kmetijstvo, suhorobarstvo, krošnjarstvo ter delo v domači in tuji industriji, ampak tudi tistih strategij zagotavljanja preživetja, ki so izvirale iz pogojev mešanega gospodarstva – ženitne strategije, dednih običajev in medsebojne pomoči. Zlasti veliko pozornosti je pritegnila sorodstvena medsebojna pomoč, ki je bila zelo izražena zlasti pri gradnji hiše, v kriznih trenutkih družine in drugih težkih situacijah.

Na razstavi predvajate posnetke govora domačinov, tudi del besedil na panojih je v narečju. Kako ste rešili vprašanje zapisa narečja?

Polona: Celotno zgodbo spremlja zvočni zapis v narečju, tako da lahko obiskovalec sliši ribniško narečje. Posebnost razstave je, da je besedna vsebina na panojih navpično zapisana v knjižnem jeziku, vodoravno pa v narečju. Zapis narečja so uredile Anica Mohar, Metka Kljun in Tadeja Topolnik.

Pri tem so upoštevale predvsem to, da bi bilo besedilo v celoti

v ribniškem narečju in hkrati razumljivo oziroma berljivo za vse slovenske obiskovalce in ne samo za domačine.

Irena: Navedki zato niso dosledno zapisani s fonetičnimi znaki, ki najbolje označujejo pravilno narečno izgovorjavo, prav tako so se lektorice odločile, da bodo slovenske knjižne besede zamenjale z ribniškimi izrazi, predvsem zato, da bi se osnovnošolci pri ogledu razstave lahko seznanili s »pravim« ribniškim narečjem.

Razstavni prostor. Foto Marko Burger, 2006

Zgledov, da bi kak muzej pritegnil k pripravi razstave zunanjo raziskovalko, je malo, čeprav bi bilo verjetno marsikdaj ravno tako skupno delo najboljši način za celovito obravnavo pojavov. Kako bi opisali to izkušnjo, ne samo v smislu vajinega osebnega sodelovanja, ampak tudi v smislu uresničevanja muzejskih nalog z zunanjimi sodelavci?

Polona: Skupno delo med raziskovalci in muzealci je zelo dobrodošlo. Za majhne muzeje po številu zaposlenih zato, ker ti nimajo dovolj časa, da bi lahko raziskali vse vsebine. Konkretno v Muzeju Miklova hiša ni bil do leta 1990 nihče uradno zaposlen in je zaradi tega prišlo do izostanka celotnega delovanja muzeja. Šele zadnja štiri leta sva zaposleni dve kustosinji, ki nikakor ne moreva zapolniti vseh vsebin. Vsem bralcem, posebej raziskovalcem in kustosom želim povedati, da je projekt lahko uspešen tedaj, kadar so med avtorji razstave in postavitve dobri strokovni in osebni odnosi. Ob razstavi »Iz hiše v svet« lahko rečem, da je bilo tako.

Irena: Rada bi poudarila, da sem bila sedaj, ko živimo v svetu odtujenih odnosov in silnega »grebatorstva«, s sodelovanjem zadovoljna do te mere, da mi je povrnilo načeto zaupanje v dobre delovne odnose. Zahvaljujem se vsem delavcem Muzeja Miklova hiša, zlasti Poloni Rigler Grm, Vesni Horžen in Marini Gradišnik ter delavkam v knjižnici, ki so mi pomagale in pokazale veliko razumevanja za težave. Prav tako se zahvaljujem ribniškim ljudem, ki so me zelo prijazno sprejeli in obdarovali. Edina »slaba« izkušnja je, da me je v nekaterih hišah prezeblo do kosti; sprašujem se, ali sem tako zmrznjena, pomanjkljivo oblečena ali so Ribničani tako vroči ali pa se je potrdil rek, da »Ribničan ne more iz svoje kože in špara, pa naj stane, kar hoče«. Naj bodo ta vprašanja iztočnica za prihodnje raziskave.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 24. 1. 2007